

Brainwashing op school

*Wien Neêrlandsch bloed door d'aderen vloeit, van vreemde smetten vrij,
wiens hart voor land en koning gloeit, verheff' den zang als wij:
hij stell' met ons, vereend van zin, met onbeklemde borst,
het godgevallig feestlied in voor vaderland en vorst.*

Zo begon het nationale volkslied dat een kleine 200 jaar geleden door Tollens gedicht werd, nadat de Noordelijke en Zuidelijke Nederlanden van de vreemde smetten (de Franse overheersers onder leiding van Napoleon Bonaparte) bevrijd waren en in een staatkundige eenheid onder koning Willem I waren samengebracht.¹ Zo'n nationale hymne is een rituele tekst die tot doel heeft een gezindheid tot uitdrukking te brengen die door samenzang bevestigd en door alle zangers persoonlijk onderschreven wordt.

Niet alleen staten of volkeren, maar ook kleinere gemeenschappen kennen dit soort rituele teksten, waarin bijvoorbeeld de loyaliteit met de schoolgemeenschap bezongen wordt. Voor scholen zit daar een bedenkelijk kantje aan: in hoeverre worden leerplichtige leerlingen gedwongen aan de samenzang deel te nemen en zodoende een gezindheid te onderschrijven waar ze zelf niet achter staan? In een lezersbijdrage van de *Daily Telegraph* (23/11/2013) wordt de vraag opgeworpen of 'chanting' in brainwashing kan ontaarden.² De auteur wijst erop dat 'chanting' steeds meer ingang vindt in het didactische onderwijsarsenaal, sinds het met succes op Amerikaanse charterscholen (en met name op KIPP-scholen) geïntroduceerd is.³

'Chanting' is op zichzelf een neutrale term die een breed didactisch gebied bestrijkt. Zo kan het gaan om de weergave van leerstof in een gescandeerde, reciteerbare tekst. Twee bekende voorbeelden:

<p>a b c d e f g h i j k l m n o p q r s t u v w x y z</p>	<p>Mit, nach, nebst und samt, bei, seit, von, zu, zuwider, entgegen, ausser, aus, gemäss und gegenüber, schreib' mit dem Dativ nieder.</p>
--	--

Eén van de varianten van 'chanting' is dat de gescandeerde tekst gezamenlijk in de klas gereciteerd wordt. En op muziek gezet kan de tekst ook klassikaal gezongen worden. Nog steeds niks mis mee. Van brainwashing is geen sprake.

Het gevaar van brainwashing ontstaat pas als men van leerlingen verlangt telkens in klasse- of schoolverband rituele teksten te reciteren of te zingen waarmee hun een gezindheid in de mond wordt gelegd. Bijvoorbeeld in de vorm van een gelofte: altijd de hoogst mogelijke prioriteit aan het schoolwerk te geven en de hoogst mogelijke cijfers na te streven; de leraren altijd te respecteren en gehoorzamen; niet te zullen spieken en frauderende medeleerlingen te zullen aanspreken (of hen zelfs bij het bevoegd gezag te zullen aangeven); de orde nooit te verstoren en eventuele conflicten altijd vreedzaam op te lossen; de belangen van de school nooit te schaden; pestslachtoffers te beschermen en zelf niet te pesten; gezonde leefgewoonten in acht te nemen; zich altijd netjes te kleden; etc. etc.

Door deelname aan de recitatie legt de leerling dus als het ware een plechtige eed af (tegenover zichzelf, tegenover de school en tegenover de medeleerlingen) dat hij of zij de schoolregels zal naleven en zich zal conformeren aan de verwachtingen die de school jegens een ideale leerling koestert. Mocht de leerling vervolgens die eed breken, dan wordt zijn of haar zelfbeeld aangetast (ik ben een minderwaardig iemand die z'n woord niet houdt) en stelt hij of zij zich bloot aan het risico door de school en medeleerlingen als een minderwaardig mens te worden beschouwd, die z'n woord niet houdt. Het meest bedenkelijke daarvan is:

- de leerling wordt gedwongen een gelofte te doen waarvan hij of zij de gevolgen niet kan overzien;
- hem of haar wordt de vrijheid ontnomen in toekomstige handelingssituaties een evenwichtige afweging te maken tussen de keuzealternatieven die voor hem of haar openstaan;
- hij of zij veroordeelt zichzelf bij voorbaat tot een negatief zelfbeeld, mocht hij of zij in een handelingssituatie verzeild raken waarin het hem of haar onmogelijk is de gelofte gestand te doen: het wordt hem of haar moeilijk gemaakt z'n afwijkende handelwijze met opgeheven hoofd tegenover zichzelf en tegenover anderen te rechtvaardigen.

¹ http://nl.wikipedia.org/wiki/Wien_Ne%C3%AArlands_bloed

² <http://www.telegraph.co.uk/education/educationopinion/10462737/Chanting-in-school-brainwashing-or-useful-memory-tool.html>

³ <http://www.kipp.org/our-approach/five-pillars>

Deze toepassing van ‘chanting’ is een gevaarlijke vorm van psychologische manipulatie. Toen de auteur van het DT-artikel, Zofia Niemtus, net uit de lerarenopleiding kwam, dacht zij daar ook zo over. Maar in de praktijk van haar leraarschap heeft ze ervaren dat ‘chanting’ een effectief instrument van onderwijs en vorming is, dat leerlingen zich daar niet gemanipuleerd door voelen en dat ze zich er met vreugde aan onderwerpen.

Haar positieve kijk op ‘chanting’ past in een schoolcultuur die uitsluitend gericht is op doelmatigheidsverhoging en disciplineren van de leerlingen en op maximalisering van doorstroomcijfers en examenresultaten. Wat ontbreekt is een fundamentele visie op de vormingsdoelen die in het onderwijs worden nagestreefd en op de ontwikkeling die jongeren in hun schoolloopbaan moeten doormaken, op weg naar volwassenheid.

De auteur laat buiten beschouwing dat de Duitse jeugd in de jaren 1930 en 1940 met een verwant instrumentarium tot gedweë, kritiekloze nazi-soldaten en jodenhaters gevormd werd. De lering die Westerse samenlevingen daaruit getrokken hebben, is dat scholen mede tot taak hebben jongeren tot kritische burgers op te voeden, die niet met zich laten sollen. Psychologische manipulatie kan nodig zijn in klinische behandelingsituaties, maar dat is dan voorbehouden aan professionele therapeuten en psychiaters. Scholen die dat klinische instrumentarium in het onderwijs importeren, vormen een gevaar voor de volksgezondheid.

Wes Holleman
weblog onderwijs 27-11-2013
<http://www.onderwijsethiek.nl>